

ทราบและดำเนินการได้

Handwritten signature

09 ส.ค. 2561

คณะวิทยาศาสตร์
ที่ 1585
วันที่ 6 มิ.ค. 2561
เวลา 14.21 น.

มหาวิทยาลัยมหิดล
เลขรับ 4854
วันที่ 5 ส.ค. 2561
เวลา 13.30

ที่ กท ๐๓๑๗.๕/๑๗๓

กองวิเทศสัมพันธ์
เลขรับที่ 0886
วันที่ 5 ส.ค. 2561
เวลา 15.31 น.

๖๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ
๖๒ ถนนวิภาวดีรังสิต
เขตดินแดง กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐

งานความร่วมมือระหว่างประเทศ
รับที่ 0600
วันที่ 8 ส.ค. 2561
เวลา 14.27 น.

เรื่อง เอกสารวิเคราะห์สถานการณ์ยุทธศาสตร์และความมั่นคง

เรียน อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารวิเคราะห์สถานการณ์ยุทธศาสตร์และความมั่นคงฉบับที่ ๑๐/๖๑ หัวข้อ ๑๖-๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้จัดทำเอกสารวิเคราะห์สถานการณ์ยุทธศาสตร์และความมั่นคง ฉบับที่ ๑๐/๖๑ หัวข้อ ๑๖-๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ เรื่อง “แนวคิด “เอเชีย-แปซิฟิก” สู่ “อินโด-แปซิฟิก” : การสกัดกั้นเส้นทางการเติบโตของแดนมังกร” รายละเอียดตามสิ่งที่ส่งมาด้วย สรุปได้ดังนี้

๑. แนวคิดการเปลี่ยน “เอเชีย-แปซิฟิก” ให้กลายเป็น “อินโด-แปซิฟิก” ที่จุดประกายขึ้นโดยสหรัฐฯ ญี่ปุ่น อินเดีย รวมทั้งออสเตรเลีย กำลังถูกกล่าวถึงกันมากขึ้นในภูมิภาคแถบนี้ นับเป็นการสร้างความท้าทายทางการทูตที่มีนัยสำคัญอย่างรอบด้าน โดยการดำเนินตามแนวคิดนี้จะเป็นการผนวกพื้นที่ทางรัฐศาสตร์ของมหาสมุทรอินเดียเข้ากับมหาสมุทรแปซิฟิก พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทอินเดียให้มาร่วมรับผิดชอบการสร้างดุลยภาพเพื่อคานอิทธิพลของจีน

๒. แนวคิดอินโด-แปซิฟิก อาจส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อประเทศไทยได้ จึงนับเป็นบทท้าทายสำหรับรัฐบาลไทย ที่ต้องให้ความสำคัญและดำเนินนโยบายแบบถ่วงดุลอำนาจให้ประสบผลสำเร็จมากที่สุด ดังนั้นความสัมพันธ์ของไทยต่ออินเดีย - สหรัฐฯ จึงเป็นสิ่งที่ไทยควรพึงระวัง โดยเฉพาะการดำเนินตามนโยบายการรักษาสมดุลอำนาจ (Balance of power) กับประเทศมหาอำนาจต่างๆ โดยไม่เลือกข้างแต่อาศัยการมุ่งเน้นคุณค่า (Value) และข้อได้เปรียบเชิงภูมิรัฐศาสตร์ที่เป็นจุดเชื่อมโยง (Connectivity) สำคัญของภูมิภาค ตลอดจนบทบาทการเป็นตัวกลาง (Mediator) ในการประสานผลประโยชน์ต่างๆ เป็นสำคัญ

๓. โดยสรุป ในระดับรัฐบาลควรดำเนินนโยบายรักษาสมดุลอำนาจ (Balance of power) ซึ่งถือเป็นข้อดีและเหมาะสมกับประเทศขนาดกลางอย่างไทย ภายใต้ความร่วมมือในมิติต่างๆ กับทุกฝ่ายโดยคำนึงถึงประโยชน์ร่วมกัน ในขณะเดียวกันก็ต้องระมัดระวังในท่าทีการแสดงออกต่อประเทศมหาอำนาจต่างๆ เป็นอย่างมาก เนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อความไว้วางใจ เชื่อใจ ในระดับกองทัพ บทบาทและความสัมพันธ์ทางทหารของไทยกับประเทศมหาอำนาจต่างๆ นั้น เป็นไปในลักษณะของการพัฒนาความร่วมมือ

เรียน ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์

พร้อมเรียนส่งงานเพื่อเป็นข้อมูลต่อไป

ประเด็นสำคัญ คือ “แนวคิด “เอเชีย-แปซิฟิก”

สู่ “อินโด-แปซิฟิก” : การสกัดกั้นเส้นทางการเติบโต

ของแดนมังกร

๑) เก็บ รวบรวม
๒) เก็บ รวบรวม
๓) เก็บ รวบรวม
ผศ.ดร.สมคิด อมรสมานกุล

รองคณบดีฝ่ายบริหาร

- 6 ส.ค. 2561

๓) เก็บ รวบรวม
ผศ.ดร.สมคิด อมรสมานกุล

- 8 ส.ค. 2561

/ ผ่านทางการ...

วัลลภ

51 ส.ค. 61
ผู้อำนวยการกองวิเทศสัมพันธ์

งานบริหารเอกสารได้รับเรื่องคืน
วันที่ - 6 ส.ค. 2561 เวลา 13.40

ผ่านทางการฝึกร่วม ซึ่งยังคงมีทิศทางและแนวโน้มในการพัฒนาและกระชับความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และเป็นไปในทิศทางที่ดี ด้วยเหตุดังกล่าวกองทัพจึงควรจะต้องรักษาคุณภาพความสัมพันธ์กับกองทัพของประเทศมหาอำนาจต่างๆ นี้ไว้ เพื่อรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงที่ดีของแต่ละประเทศต่อไป
จึงเรียนมาเพื่อกราบทราบ

ขอแสดงความนับถือ

พันเอก

(อรรคเดช ประทีปอุษานนท์)

รองผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ ทำการแทน
ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

กองศึกษาวิจัยทางยุทธศาสตร์ และความมั่นคงฯ
โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๗๕ ๕๗๑๕

เอกสารวิเคราะห์สถานการณ์ยุทธศาสตร์และความมั่นคง

ฉบับที่ ๑๐/๖๑ (๑๖ - ๒๘ ก.พ.๖๑)

แนวคิด “เอเชีย-แปซิฟิก” สู่ “อินโด-แปซิฟิก” การสกัดกั้นเส้นทางการเติบโตของแดนมังกร

จากแนวคิดการเปลี่ยน “เอเชีย-แปซิฟิก” ให้กลายเป็น “อินโด-แปซิฟิก” ที่ถูกจุดประกายขึ้นโดยสหรัฐฯ ญี่ปุ่น อินเดีย รวมถึงออสเตรเลีย กำลังเป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงกันมากในภูมิภาคแถบนี้ การที่จุดศูนย์ดุลทางอำนาจของโลกกำลังถูกเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภูมิภาคนี้ จึงชวนให้คิดต่อไปว่า หรือนี่คือยุทธศาสตร์ “ปักหมุดหนวคินสู่เอเชีย” ของสหรัฐฯ ที่ขยายให้ครอบคลุมถึงมหาสมุทรอินเดีย เพื่อเป็นการถ่วงดุลความสำเร็จอันใหญ่โตและกว้างขวางของ “แผนการริเริ่มแถบเศรษฐกิจและเส้นทาง” (Belt and Road Initiative หรือ BRI) ของจีน

แนวคิดการใช้ชื่อและขยายขอบเขตของภูมิภาคออกเป็น Indo-Pacific จาก Asia-Pacific เดิม โดยการผลักดัน “เครือข่ายใหม่” นับเป็นการสร้างความท้าทายทางการทูต ที่มีนัยสำคัญอย่างรอบด้าน โดยการดำเนินตามแนวคิดนี้จะเป็นการผนวกพื้นที่ทางรัฐศาสตร์ของมหาสมุทรอินเดียเข้ากับมหาสมุทรแปซิฟิก พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทอินเดียให้มาร่วมรับผิดชอบการสร้างดุลยภาพเพื่อคานอิทธิพลของจีน รวมทั้งนำออสเตรเลียเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากมีกองทัพเรือที่มีแสนยานุภาพพอที่จะ “ถ่วงดุล” กับจีนได้ ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงผลประโยชน์ร่วมระหว่างอินเดีย-สหรัฐฯ ผลกระทบของนโยบายอินโด-แปซิฟิกต่อภูมิภาค และบทบาทของไทยต่อความสัมพันธ์ อินเดีย-สหรัฐฯ นับจึงถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

ผลประโยชน์ร่วมระหว่างอินเดียและสหรัฐฯ

ผลประโยชน์ร่วมระหว่างอินเดีย-สหรัฐฯ ที่เด่นชัดมี ๒ ประการ คือ (๑) การถ่วงดุลอำนาจจีน พร้อมสกัดกั้นความสำเร็จของนโยบาย “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (One Belt One Road) ของจีน และ (๒) ส่งเสริมบทบาทสำคัญในภูมิภาค และความเป็นหุ้นส่วนสำคัญระหว่างอินเดีย-

สหรัฐฯ ทั้งทางการค้า ความมั่นคง และการทหาร ซึ่งสหรัฐฯ ได้มีการสร้างความร่วมมือทางทหารแบบพหุภาคีระหว่างสหรัฐฯ อินเดีย ญี่ปุ่น และออสเตรเลีย โดยผลักดันให้อินเดียมีบทบาทนำในการรักษาความมั่นคงของเส้นทางคมนาคมทางทะเล (Sea Lanes of Communication : SLOC) ในมหาสมุทรอินเดีย ส่วนอินเดียก็กำลังเติบโตและอยากขยายบทบาทในแปซิฟิกด้วย ซึ่งเงื่อนไขหนึ่งที่อินเดียต้องการก็คือ การร่วมมือกับผู้นำแปซิฟิกตัวจริงนั่นคือสหรัฐฯ ขณะที่ปัจจุบันจีนมีอิทธิพลสูงในเอเชียแปซิฟิกและพยายามขยายอิทธิพลเข้าสู่มหาสมุทรอินเดียด้วย ดังจะเห็นได้จากการเอื้อประโยชน์ให้แก่ปากีสถาน บังกลาเทศ และศรีลังกา เป็นพิเศษ

ผลกระทบของนโยบายอินโด-แปซิฟิกต่อภูมิภาค

อาเซียนเป็นโมเดลให้กับโลกในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเฉพาะในยุคที่ความขัดแย้งเกิดขึ้นทั่วโลก ทั้งนี้ อาเซียนเกิดขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและป้องกันการเกิดสงครามเป็นหลัก โดยมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่ตามมาในภายหลัง ในขณะที่เดียวกัน อาเซียนก็ต้องเผชิญกับความท้าทายเพิ่มมากขึ้น อาทิ การที่อาเซียน

INDO PACIFIC

Asia Pacific & Indo-Pacific Regions

Indo Pacific Concept

การผนวกพื้นที่ทางรัฐศาสตร์ของมหาสมุทรอินเดียเข้ากับมหาสมุทรแปซิฟิก พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทอินเดียให้มาร่วมรับผิดชอบการสร้างดุลยภาพเพื่อคานอิทธิพลของจีน

ผลกระทบต่อภูมิภาค

อินโด-แปซิฟิก คือ เครื่องมือความร่วมมือในมิติต่างๆ โดยเฉพาะการเพิ่มโอกาสและช่องทางการค้าและการลงทุนให้กับทุกประเทศในภูมิภาคเอเชีย

เชิงลบ คือ ระดับความเข้มข้นของประเทศในภูมิภาคโดยเฉพาะความเชื่อมั่นในห่วงโซ่อุปทาน อุตสาหกรรมจากภาคการทหารของประเทศมหาอำนาจ โดยเฉพาะเทคโนโลยีขั้นสูงและทางอากาศยาน ๒ กลุ่ม คือ

- กลุ่มประเทศ Mainland (CLMVT) ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่อิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีนมีบทบาทสูง
- กลุ่มประเทศ Maritime ซึ่งมีแนวโน้มที่จะจับมือกับสหรัฐฯ และอังกฤษในทะเลจีนใต้

บทบาทของไทยต่อนโยบาย Indo Pacific

นโยบายรักษาสถิต (Balance of power)

เหมาะที่จะเป็นเวทีขานรับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้ประเทศไทยสามารถรักษาฐานะทางอำนาจ รวมถึงในด้านการค้า โอบอ้อม

ระมัดระวังในท่าทีการแสดงออก

อย่ามีท่าทีแข็งกร้าวแสดงออกต่อประเทศคู่ค้าจนกระทบถึงความไว้วางใจ

Infographic by : ศสช.สพท.

ทั้งทางเงินลงทุนจากต่างชาติมากขึ้นไปในปัจจุบัน ทั้งจากญี่ปุ่นและการลงทุนในโครงการ “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” ของจีน ส่วนแนวคิด “อินโด-แปซิฟิก” ถือเป็นกรอบทางยุทธศาสตร์ที่สหรัฐฯ นำมาใช้ในการเข้ามาเกี่ยวข้องกับเอเชีย ว่าเป็นภูมิภาคที่เสรีและเปิดกว้าง (Free and Open Indo-Pacific) อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวมีข้อพิจารณาที่สำคัญ ๒ ประการ คือ (๑) ภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกจะเสรีและเปิดกว้างไม่ได้ หากสหรัฐฯ ไม่สนับสนุนการค้าเสรีและเปิดกว้างอย่างแท้จริง ซึ่งการที่สหรัฐฯ หันมาใช้นโยบาย America First ที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ของสหรัฐฯ เป็นหลัก อันถือเป็นอุปสรรคสำคัญ (๒) ในส่วนแนวคิดอินโด-แปซิฟิก เองก็ยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่า สหรัฐฯ มีท่าทีที่ชัดเจนอย่างไรต่อประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และคาดว่าจะส่งผลกระทบต่อภูมิภาค ในเชิงบวกเป็นการเสริมสร้างความร่วมมือในมิติต่างๆ โดยเฉพาะการเพิ่มโอกาสและช่องทางการค้าและการลงทุนให้กับทุกประเทศในภูมิภาคอาเซียน ส่วนในเชิงลบ ระดับความสัมพันธ์ของประเทศในภูมิภาคโดยเฉพาะความเชื่อมั่นไว้วางใจระหว่างกันอาจถูกกระทบจากการแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจ โดยประเทศในภูมิภาคมีลักษณะทางกายภาพแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ *กลุ่มที่ ๑* กลุ่มประเทศ Mainland (CLMVT) ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่อิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีนมีบทบาทสูง และ *กลุ่มที่ ๒* กลุ่มประเทศ Maritime ซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียกับผลประโยชน์และปัญหาในทะเลจีนใต้เป็นหลัก

บทสรุป : บทบาทของไทยต่อความสัมพันธ์ อินเดียและสหรัฐฯ

ไทย-อินเดีย : ปัจจุบันไทยและอินเดียมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้น ในด้านการเมืองความมั่นคง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และศาสนา เพราะทั้งสองประเทศดำเนินนโยบายที่สอดคล้องกัน โดยอินเดียได้ริเริ่มนโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) เพื่อขยายความสัมพันธ์และความร่วมมือกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินนโยบายมุ่งตะวันตก (Look West Policy) ของไทย ที่ให้ความสำคัญกับอินเดียในฐานะมหาอำนาจและเป็นตลาดการค้าที่มีศักยภาพมากที่สุดในภูมิภาคเอเชียใต้ รวมทั้งโครงการพัฒนาความเชื่อมโยงระหว่างอินเดียกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งทางน้ำและทางบก โดยเฉพาะโครงการถนนสามฝ่ายอินเดีย – เมียนมา – ไทย (India - Myanmar - Thailand Trilateral Highway Project)^๑ (สรุปสาระสำคัญจากการเข้าร่วมประชุมสุดยอดอาเซียน-อินเดีย ในโอกาสครบรอบ ๒๕ ปี และงานวันสถาปนาสาธารณรัฐอินเดีย ครั้งที่ ๖๙ ระหว่างวันที่ ๒๕-๒๖ ม.ค.๖๑ ณ กรุงนิวเดลี สาธารณรัฐอินเดีย)

ไทย-สหรัฐฯ : ไทยมีความสัมพันธ์ในฐานะพันธมิตรเก่าแก่ของสหรัฐฯ และยังคงดำเนินความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่สหรัฐฯ ก็มองประเทศไทยเป็นตัวกลางในการเสริมสร้างบทบาทในภูมิภาคนี้

ทั้งนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวข้างต้นล้วนแล้วแต่อาจส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อประเทศไทยได้ จึงนับเป็นบทท้าทายสำหรับรัฐบาลไทย ที่ต้องให้ความสำคัญและมุ่ง การดำเนินนโยบายแบบถ่วงดุลอำนาจของไทยให้ประสิทธิผลสำเร็จมากที่สุด ดังนั้นความสัมพันธ์ของไทยต่ออินเดีย-สหรัฐฯ จึงเป็นสิ่งที่ไทยควรพึงระวัง โดยการดำเนินตามนโยบาย

การรักษาสถิต (Balance of power) กับประเทศมหาอำนาจต่างๆ โดยไม่ได้เลือกข้าง แต่อาศัยการมุ่งเน้นคุณค่า (Value) และข้อได้เปรียบเชิงที่ตั้งที่เป็นจุดเชื่อมโยง (Connectivity) สำคัญของภูมิภาค ตลอดจนบทบาทการเป็นตัวกลาง (Mediator) ในการประสานผลประโยชน์ต่างๆ เป็นสำคัญ ในส่วนของข้อเสนอแนะสำคัญที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ดังนี้

ระดับรัฐบาล : เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯกับอินเดียยังมีโอกาสขยายตัวได้อีกมาก และจะกระชับความสัมพันธ์มิตรทางยุทธศาสตร์อย่างแนบแน่นระหว่างสหรัฐฯ อินเดีย ออสเตรเลียและญี่ปุ่นต่อไป ซึ่งถือเป็นแนวทางการปิดล้อมและถ่วงดุลจีนในเอเชีย โดยที่จีนไม่อาจขยายอิทธิพลในมหาสมุทรอินเดียได้สะดวก ขณะที่อินเดียอาจมีบทบาทในมหาสมุทรแปซิฟิกมากขึ้น การเพิ่มอินเดียเข้ามาเป็นตัวแปรที่สำคัญในฝ่ายสหรัฐฯ อาจทำให้ดุลยภาพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลง ในการนี้เป็นเรื่องปกติที่ไทยในฐานะประเทศหน้าด่านของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาจต้องรับมือกับข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่ายมากขึ้นพร้อมกับการเริ่มพิจารณาถึงหลักทางการทูตที่สำคัญ รวมทั้งการดำเนินนโยบายรักษาสถิต (Balance of power) ซึ่งถือเป็นข้อดีและเหมาะสมกับประเทศขนาดกลางอย่างไทย ภายใต้ความร่วมมือในด้านต่างๆ กับทุกฝ่ายได้สูงสุด ในขณะที่เดียวกันก็ต้องระมัดระวังในท่าทีการแสดงออกต่อประเทศมหาอำนาจต่างๆ เป็นอย่างมาก เนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อความไว้วางใจ

ระดับกองทัพ : สำหรับบทบาทและความสัมพันธ์ทางทหารของไทยกับประเทศมหาอำนาจต่างๆ นั้น เป็นไปในลักษณะของการพัฒนาความร่วมมือผ่านทางความร่วมมือ โดยไทยได้เข้าร่วมการซ้อมรบกับอินเดีย ญี่ปุ่น และสหรัฐฯ ในอ่าวเบงกอลทางภาคตะวันออกเฉียงของอินเดียภายใต้ชื่อว่า “มาลาบาร์” ซึ่งเป็นภารกิจปฏิบัติการแบบทวิภาคีเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมุ่งการฝึกซ้อมทางทะเลแบบรอบด้าน การประสานงานระหว่างกองทัพ การต่อสู้กับเรือดำน้ำ และการซ้อมรบอื่นๆ ขณะเดียวกัน ก็มีภารกิจผสมระหว่างกองทัพเรือไทย และกองทัพเรือสาธารณรัฐประชาชนจีน ภายใต้รหัสการฝึก BLUE STRIKE ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมมิตรภาพ พัฒนาความร่วมมือ รวมทั้งเพิ่มขีดความสามารถในการฝึก ระหว่างกองทัพเรือไทยและกองทัพเรือสาธารณรัฐประชาชนจีน รวมทั้งเพิ่มพูนขีดความสามารถในการปฏิบัติการร่วมกันทางยุทธวิธีระหว่างหน่วยเข้าร่วมการฝึก และพัฒนาหลักนิยมในการติดตามสาขาปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งยังคงมีทิศทางและแนวโน้มในการพัฒนาและกระชับความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเป็นไปในทิศทางที่ดี และด้วยเหตุดังกล่าวกองทัพจึงจะต้องรักษาดุลยภาพความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจต่างๆ นี้ไว้ เพื่อรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงที่ดีของแต่ละประเทศต่อไป^{๒-๕}

อ้างอิง

๑. <http://www.rta.gov.in/india/th/th-indo-coop/>
๒. เอกสารวิจัย การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงของภาคตะวันออกกับประเทศมหาอำนาจในทศวรรษหน้า ๒๕๖๐: น.ส.วราตี ตั้งตรงพานิช: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ
๓. <http://uswatch.com/fa.go.th/uswatch/vh/article/detail.php?article=2951>
๔. <https://thaipublica.org/2017/11/pid172/>
๕. <http://news.sanook.com/1093141/>
๖. <https://www.prachachat.net/world-news/news-5701>
๗. <http://newsdelhiindianbassnry.org/th/thailand-indo-relations-th/political-and-security-cooperation-1>

เพื่อร่วมใจประเทศไทยในการพัฒนา SSC Focus กรุณาส่งข้อคิดเห็นขอเรื่อมาด้วย ด่วนผู้จัดทำ (ศศป., กษ.ท.) T/F . ๐2 ๒75 5715-16

๑. ท่านสนใจประเด็นใดเพิ่มเติม / เห็นว่าควรศึกษาเพิ่มเติม

การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์ / เทคโนโลยี การทหาร พลังงาน / สิ่งแวดล้อม

อื่นๆ

๒. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

นทวิเคราะห์โดย น.ส.หทัยา ไทยานนท์ นักวิจัย ศยศ.สปท.